

Аль-Оста Салім Абдуль-Азіз

ТРАНСПОЗИЦІЯ ЗМІСТУ МЕДИЧНОЇ ТА ТЕХНІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ У ПРОЦЕС ДІАГНОСТИКИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

На підставі опрацювання економічної літератури з проблем діагностики діяльності підприємства в статті визначено низку невирішених проблем серед яких відсутність процедур діагностики, відповідних особливостям функціональних видів діяльності підприємства, зокрема, експортній діяльності, що й визначило мету дослідження. Для досягнення мети у статті проведено дослідження сутності поняття «діагностика», її видів та зроблена спроба розширити існуючу класифікацію діагностики діяльності підприємства за рахунок транспозиції змісту видів діагностики, розповсюджених у медицині та фізиці, у економічну площину. До таких видів діагностики віднесено: диференційну, морфологічну, шумову, специфічну та функціональну.

Дослідження зазначених видів діагностики за такими аспектами, як первинний зміст виду діагностики, його модифікація до вирішення економічних завдань діагностики та його критичний аналіз, дозволило встановити можливість імплементації медичних та технічних видів діагностики у процедуру діагностики з урахуванням особливостей експортної діяльності підприємства.

Ключові слова: діагностика експортної діяльності підприємства, експортна діяльність, морфологічна діагностика, шумова діагностика, підприємство.

Постановка проблеми. Експортна діяльність підприємства здійснюється в складному інформаційному полі. По-перше, мова йде про правову, економічну, маркетингову, техніко-технологічну, культурну інформацію щодо суб'єктів та процесів міжнародного ринку. Доступ до такої інформації, навіть на сучасному етапі розвитку технологій, може бути обмежений для деяких контрагентів через її витратність, правовий статус тощо. По-друге, оскільки експортна діяльність підприємства є об'єктом регулювання цілої низки державних установ в Україні, зокрема Верховної Ради, Кабінету Міністрів, Державної фіскальної служби України, Національного банку, Держмитслужби тощо, то інформація має дещо безсистемний, суперечливий характер. Тому отримання інформації про стан кожної стадії експортної діяльності промислового підприємства, з'ясування "вузьких місць" та перспективних шляхів їх вирішення повинно бути здійснено в результаті своєчасної діагностики стану експортної діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення природи, форм, місця діагностики в системі управління підприємством є предметом дослідження багатьох зарубіжних та українських вчених, серед яких І.А. Бланк, А.С. Вартаков, Л.А. Костирко, О.Г. Мельник, Г.С. Мерзликіна та ін. [1-5]. Аналіз результатів науковців дає змогу стверджувати, що у доробках вчених щодо дослідження сутності діагностики, по-перше, немає чіпкого розмежування між поняттями аналізу та діагностики, що є хибною позицією, адже

поняття діагностики є за своїм економічним змістом значно ширшим, по-друге, дослідження процедури діагностики окремих важливих функціональних сфер підприємства, як, наприклад, експортної діяльності, майже відсутні.

Мета роботи. Метою статті є дослідження сутності поняття «діагностика» та виявлення можливостей її застосування з урахуванням особливостей експортної діяльності промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спочатку поняття «діагностика» використовувалось лише як медичний термін [6, с. 717], на початку ХХ ст. з'являється поняття «технічна діагностика» [7], і тільки в кінці ХХ ст. в сфері економічних досліджень починає використовуватись термін «економічна діагностика» [1, 2]. Застосування в економіці медичного терміну цілком закономірно, оскільки якщо ідентифікувати стан людини і підприємства, то стає можливим розгляд підприємства як складного «організму», який «живе», «хворіє», «видужує» як і будь-який інший організм, «...тому деякі закономірності, властиві біологічним системам, поширюються і на економічні» [5, с. 46].

Вчені-економісти визнають, що теорія діагностики на теперішній момент більш опрацьована в медичних та технічних науках [8]. Визнаючи ці досягнення, вчені поширюють використання загальноприйнятих у медицині діагностичних підходів у вирішенні суто економічних проблем. До такої групи вчених можна віднести авторів досліджень з етіологічної та симптоматичної діагностики [4, 8, 9].

В той же час поряд з обґрунтуванням актуальності та перспективності досліджень цих аспектів діагностики науковці зізнаються, що адаптація видів діагностики, існуючих у медицині та технічних науках до економічних об'єктів

© Аль-Оста Салім Абдуль-Азіз, аспірант кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Східноукраїнського національного університету ім. В.Дала

майже не проводиться, а відтак немає чіткої методики побудови систем таких видів діагностики. Подальше проведення досліджень у цьому напрямі, на наш погляд, є важливим кроком у розвитку теорії управління, теоретичних та прикладних аспектів економічної діагностики.

Крім епіологічної та симптоматичної діагностики у медицині та фізиці існує низка інших видів діагностики, які ефективно вирішують певні завдання, мають свої особливості та прийоми. Результати дослідження змісту таких видів діагностики та аналіз можливості їх імплементації до економічних проблем та експортної діяльності наведено в табл. 1.

Звичайно, зважаючи на те, що зазначені в табл. 1. види діагностики отримали поширення в інших галузях науки та практики, їх використання для вирішення вузькофункціональних економічних проблем неможливе в їх первинному значенні, а може бути здійснено лише після певної змістовної модифікації та криптичного аналізу.

Вивчення первинного та модифікованого

змісту диференційної, морфологічної, специфічної, функціональної та шумової діагностики дозволили з урахуванням накопичених знань щодо експортної діяльності, з'ясувати можливості чи обмеження впровадження в теорію та практику діагностики експортної діяльності зазначених її видів. Так, на наш погляд, диференційна, специфічна та функціональна діагностики мають суттєві обмеження щодо їх використання при оцінці експортної діяльності підприємства. Ці обмеження пов'язані або з неможливістю в межах зазначених видів діагностики виявити та об'єктивно оцінити чинники, що зумовили певний стан (діагноз) експортної діяльності, або з неможливістю ресурсного забезпечення процесу діагностування. В той же час, запозичення ідеї та принципів проведення морфологічної та шумової діагностики при здійсненні експортної діяльності може надати вкрай важливу інформацію для проведення адаптивних та реактивних реструктуризаційних змін.

Таблиця 1

Транспозиція змісту видів медичної та технічної діагностики в економічну площину

Вид діагностики	Первинний зміст	Модифікований економічний зміст	Критичний аналіз	Імплементація виду з урахуванням особливостей експортної діяльності
Диференційна діагностика (ДД)	Спосіб медичної діагностики, за яким послідовне виключення хвороб через їх невідповідні фактичному стану симптоми приводить до останнього, єдино можливого варіанту захворювання	Виявлення єдино можливої «слабкої зони», що зумовила певний стан економічного об'єкта діагностичного дослідження, шляхом вилучення інших зон, не відповідних встановленим індикаторам	Оскільки всі соціально-економічні, технологічні процеси та функціональні зони підприємства мають тісний каузальний зв'язок, виявлення єдино можливої «зони відповідальності» за поточний стан підприємства вважається дещо сумнівним результатом	Загальна обмеженість використання ДД для вирішення економічних проблем загострюється збільшенням кількості та складності факторів, вплив яких зумовлений діяльністю економічних агентів не тільки материнської держави, але й країни-реципієнта експорту
Морфологічна діагностика (МД)	Проведення діагностики на підставі вивчення вилученого з організму діагностичного матеріалу за структурою, кількістю, взаєморозташуванням його клітинних складових	Оцінка стану та виявлення перспективних шляхів розвитку економічного об'єкта здійснюється на підставі вивчення структури, кількості, стану окремо вилучених його елементів, предметів праці тощо	На відміну від медичної діагностики, яка в окремих випадках може здійснюватися лише на підставі зовнішнього огляду людини, діагностика економічного об'єкта заснована передусім на аналізі його внутрішнього середовища, певних процесів, які знаходять своє відображення у наявному документообігу, матеріальних активах, кадрах тощо. Відтак, логічним є припущення, що майже всі відомі види діагностики економічного об'єкта можуть бути віднесені до морфологічної групи	Експорту діяльність підприємства можлива за умов наявності кількісно та якісно достатніх ресурсів, таких, як фінансові, матеріальні, інтелектуальні, інформаційні тощо. МД експортної діяльності передбачає вивчення й аналіз документації підприємства, звітів, зведень, зразків, прогнозів щодо стану системних процесів на підприємстві при здійсненні експортної діяльності
Специфічна діагностика (СД)	Вид медичного діагностичного дослідження, який заснований на даних алергологічного анамнезу, провокаційних та лабораторних тестів з певними алергенами	Штучне створення та використання провокаційних, стресових ситуацій у функціонуванні різних систем економічного об'єкта задля виявлення найбільш слабкої його функціональної зони	Сенс використання специфічної діагностики економічного об'єкта полягає в отриманні менеджментом інформації, необхідної для розробки превентивних заходів, довгострокових управлінських рішень тощо	Зовнішні умови експортної діяльності підприємств враховуючи, що їх джерелом є не тільки середовище материнської держави, але й однієї або кількох іноземних країн, характеризуються більшим ступенем нестабільності, агресивності, динамізму. Відтак проведення стрес-тестування підсистем експортної діяльності є ризикованим та вимагає використання додаткових ресурсів підприємства

Вид діагностики	Первинний зміст	Модифікований економічний зміст	Критичний аналіз	Імплементация виду з урахуванням особливостей експортної діяльності
"Шумова діагностика" (ШД)	Спосіб діагностики технічних об'єктів, механізмів, який оснований на аналізі сили, характеру шумів, що виникають при функціонуванні об'єкту. У багатьох фізичних системах змінна, яка описує їхній стан, містить флюктууючу складову.	Дослідження, аналіз та ідентифікація стану, поряд з основною продукцією підприємства, інших «вихідних» параметрів його діяльності	Отримана інформація щодо стану «вихідних» параметрів підприємства, попередше, має оперативний характер та залишає незначний часовий лаг для прийняття управлінських рішень, по-друге, проведення шумової діагностики є ефективним лише у поєднанні з іншими видами діагностики, що оцінюють й основну діяльність підприємства	Експортна діяльність має оперативний компонент – експорт, який з одного боку продукує значну кількість таких шумів, оскільки він є заключним компонентом реалізації експортної діяльності підприємства, з другого – потребує оперативної інформації для завершення операції з експорту й контролю таких високодинамічних процесів, як валютний курс, зпрацьованість міжнародного логістичного ланцюжка, тощо
Функціональна діагностика (ФД)	Спеціалізований напрям діагностики, яка проводиться за допомогою інструментальних функціонально-діагностичних досліджень, мета яких виявлення відхилення та встановлення ступеня порушень функцій різних органів та фізіологічних систем	Дослідження систем економічного об'єкта задля виявлення відхилення й установа рівня порушень їх функцій на основі виміру ряду показників (фінансових, організаційних, виробничих програми тощо) з використанням інструментальних або кабінетних методів дослідження.	Виявленні відхилення та порушення функцій надають чітку інформацію про поточний стан економічного об'єкта. Така простота та чіткість отриманої інформації дозволяють проводити динамічне спостереження за станом об'єкта в процесі реалізації управлінських рішень. В той же час орієнтація функціональної діагностики на виявлення відхилень вимагає від менеджменту реактивної реакції та швидких управлінських рішень, а за необхідності розробки адаптивної реакції та стратегічних управлінських рішень така діагностика не є вельми ефективною.	Доцільність використання функціональної діагностики для вирішення певних завдань може бути обмежена неможливістю використання інструментальних методів дослідження певних специфічних аспектів експортної діяльності таких, як укладання зовнішньоторговельного контракту, митне оформлення вантажу, дотримання валютного законодавства тощо.

Морфологічна діагностика є найбільш достовірним і вирішальним методом верифікації захворювання на тканинному і клітинному рівнях, яка заснована на вивченні вилученого з організму діагностичного матеріалу за структурою, кількістю, взаєморозташуванням його клітинних складових. Такими клітинними складовими підприємства є його функціональні зони, наприклад, персонал, технологія, фінанси, збут та результати діяльності цих функціональних зон у матеріальній формі: фінансова та управлінська звітність, предмети праці тощо. Відтак морфологічна діагностика підприємства загалом й експортної діяльності зокрема має широкі сфери застосування й призвана вирішувати комплекс інформаційних, аналітичних, консультативних завдань діагностики. Варто зазначити, що проведення будь-якої процедури діагностики підприємства неможливе без вивчення й аналізу внутрішньої документації підприємства, його функціональних зон, відтак, переважна більшість видів діагностики підприємства належить за своїм змістом до морфологічного виду. Морфологічна діагностика, залежно від мети, може бути проведена на різних етапах виробництва та реалізації продукції, на будь-якій стадії експортної дія-

льності, це дає змогу отримати як оперативну інформацію, яка вимагає реактивних реструктуризаційних змін, так і стратегічну інформацію, необхідну для прийняття адаптивних управлінських рішень.

Такої можливості отримання як стратегічної, так й тактичної інформації, на жаль, не надає шумова діагностика, втім переваги її використання заслуговують на подальше ретельне дослідження.

Враховуючи новизну використання шумової діагностики для вирішення економічних завдань, варто зосередити увагу на дослідженні сутності та принциповій відмінності шумової діагностики від інших видів діагностики. Насамперед йдеться про порівняльний аналіз шумової та симптоматичної діагностики, адже традиційним є уявлення, що шум – це певний симптом стану об'єкта, а значить й елемент симптоматичної діагностики.

Симптоматична діагностика — це система аналізу, що передовсім фіксує позитивні чи негативні вияви різноманітних чинників, а потім досліджує їхні причинно-наслідкові зв'язки. За створення такої системи на підприємстві аналітики основну увагу приділяють достовірності та повноті фіксації змін внутрішнього та зовнішнього

середовища, тобто система працює за принципом «від симптому до причини».

Відмінність шумової та симптоматичної діагностики полягає в розумінні сутності «шумів».

Шуми звичайно розглядаються як небажане збурювання, що обмежує точність вимірів і погіршує характеристики системи. Тому найпростіша стратегія полягає або в їхньому ігноруванні, або у конструюванні спеціальних пристроїв, заходів для пригнічення шуму. Однак шуми, всупереч такому їх трактуванню, часто виникають з випадкових елементів у природі розглянутої системи, тобто є обов'язковим явищем, яке супроводжує будь-яку діяльність і несе унікальну інформацію про її динаміку. Тому, на наш погляд, шумова діагностика – це оцінювання, аналізування та ідентифікування стану «вихідних параметрів» діяльності підприємства за допомоги системи бізнес-індикаторів з метою нагромадження необхідної інформаційної бази щодо прийняття раціональних управлінських рішень для спрямування їх дії на усунення недоліків у роботі підприємства та знаходження сильних сторін організації.

Дослідників у галузях приладобудування, енергетики приваблюють насамперед такі особливості шумової діагностики:

- відсутність будь-яких зовнішніх збурювань. Для економічних досліджень така особливість може мати прояв у тому, що предметом шумової діагностики є результати діяльності самого підприємства, інакше кажучи, його «вихідні» параметри: продукція, послуги, інформація, репутація тощо;
- експериментальна простота шумових досліджень. Для таких досліджень фізичних

об'єктів можна використовувати стандартну вимірювальну апаратуру, в економіці така експериментальна простота присутня у вигляді необхідного меншого обсягу інформації для проведення досліджень та встановлення діагнозу;

- шумова діагностика — традиційний напрям дослідження складних систем із уже сформованим широким колом використовуваних математичних методів. В економіці також на теперішній час накопичено достатню методичну базу, широкий інструментарій аналізу та оцінки результатів діяльності підприємства.

Висновки. Таким чином, проведене нами дослідження сутності діагностики підприємства, транспозиція змісту видів медичної та фізичної діагностики в економічну площину дозволило встановити можливості використання морфологічної та шумової діагностики для аналізу експортної діяльності.

Варто також зазначити, що у літературі досить багато уваги акцентується на термінологічному та класифікаційному аспектах проблеми, але недостатньо уваги відводиться методичному забезпеченню діагностики. Поряд з цим, дослідження теоретичних та практичних питань діагностики експортної діяльності підприємства практично не проводилися. Адже, як правило, зазначаються загальні напрями діагностики підприємства, при цьому практично відсутні конкретні розробки методичного змісту стосовно ідентифікування стану експортної діяльності як необхідної передумови прийняття управлінських рішень перспективного характеру. Зазначені науково-практичні питання й визначають перспективи подальших наукових розробок у визначеному напрямі.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И. А. Бланк – К.: Ника-Центр, 1999. – 489 с.
2. Вартанов А.С. Экономическая диагностика деятельности предприятия: организация и методология / А. С. Вартанов. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 79 с.
3. Костирко Л.А. Диагностика потенциала финансово-экономической стойкости предприятия: монография / Л.А. Костирко. – Х.: Фактор, 2008. – 336 с.
4. Мельник О.Г. Диагностика деятельности машиностроительного предприятия на засадах системи економічних індикаторів: монографія / О.Г. Мельник. – Львів: Видавництво ДП «Видавничий дім «Укрпол», 2009. – 188 с.
5. Мерзликina Г.С. Финансовый менеджмент: оценка несостоятельности предприятия / Г.С. Мерзликina. – Волгоград: ВГТУ, 1998. – 70 с.
6. Большая медицинская энциклопедия / [авт.-сост. Петровский Б. В.]. – М.: Сов. энциклопедия, 1977. – Т.7. – 717 с.
7. Сапожников В.В. Основы технической диагностики: учеб. пособ. /В. В. Сапожников, Вл.В. Сапожников. – М.: Учеб.-метод. центр МПС России; Маршрут, 2004. – 316 с.
8. Нагірна М.Я. Сутність та особливості етіологічної діагностики промислових підприємств / М.Я. Нагірна // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 769. – С. 175–181.
9. Гречан А.П. Диагностика эффективности деятельности предприятий [Электронный ресурс] / А.П. Гречан, Н.Й. Радіонова. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_10_1/Grechina.pdf

REFERENCES

1. Blank, Y. A. (1999). Osnovyi fynansovogo menedzhmenta [Fundamentals of Financial Management]. Kyiv: Nyka-Tsentr [in Russian].
2. Vartanov, A. S. (1991). Ekonomicheskaya diagnostika deyatel'nosti predpriyatiya: organizatsiya i metodologiya [Economic diagnostics activity: organization and methodology]. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].
3. Kostyrko, L. A. (2008). Diahnostyka potentsialu finansovo-ekonomichnoyi stiykosti pidpryyemstva: monohrafiya [Diagnosis of potential financial and economic viability]. Kharkiv: Faktor [in Ukrainian].
4. Mel'nyk, O. N. (2009). Diahnostyka diyal'nosti mashynobudivnoho pidpryyemstva na zasadakh systemy ekonomichnykh indyikatoriv [Diagnosis of machine building enterprise on the basis of a system of economic indicators]. Lviv: Vydavnytstvo DP «Vydavnychyy dim «Ukrpol» [in Ukrainian].
5. Merzlykyna, N. S. (1998). Fynansovyi menedzhment: otsenka nesostoyatel'nosti predpryyatyya [Financial Management: assessment of insolvent enterprises]. Volhohrad: VHTU [in Russian].
6. Petrovskiy, B. V. (1977) Bolshaya meditsinskaya entsiklopediya [The Great Medical Encyclopedia]. Moscow: Sov. Entsiklopedyya [in Russian].
7. Sapozhnykov, V. V. (2004). Osnovyi tehnikeskoy diagnostiki [Fundamentals of technical diagnostics]. Moscow: Ucheb.-metod. tsentr MPS Rossyy; Marshrut [in Russian].
8. Nahima, M. Ya. (2013). Sutnist ta osoblivosti etiologichnoyi diagnostiki promislovih pidpriemstv [The essence and features of etiological diagnostics of industrial enterprises]. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lviv's'ka politehnika". Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukrayini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku - Vestnik of National University "Lviv Polytechnic". Management and Entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and problems of development, 769, 175-181 [in Ukrainian].
9. Hrechak, A. P. (2011). Diahnostyka efektyvosti diyal'nosti pidpryyemstv. [Diagnosis of enterprises efficiency]. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsnu/2011_10_1/Grechina.pdf [in Ukrainian].